

Patsch Ferenc SJ

Fotók: Everest 2017

EVANGÉLIUMI PROVOKÁCIÓ

Elfogult mérleg Ferenc pápa négy évéről

Mint emlékeztetes, 2013. március 13-án az egyik vatikáni épület kicsiny kéményéből felszálló fehér füst azt jelezte, hogy a bíborosok konklávéja José Mario Bergogliót Róma püspökévé és az egyetemes egyház pápájává választotta. Azóta több mint négy év telt el. Ez az idő talán már elegendő ahhoz, hogy mérleget készítsünk, és röviden kiértékeljük, mennyiben hozott újat Ferenc pápa, és milyen irányba fordítja a katolikus egyház hajóját.

Mindenesetre alig állt oda a kapitányi hídra, Ferenc pápa máris mozgásba hozta e hatalmas bárkát. Ez a „világ végéről” érkezett pápa egészen a megválasztásáig nemcsak földrajzi, de egyházpolitikai értelemben is távol élt a központtól. Talán ezért is volt képes megütni szokatlanul új, provokatív hangot. Kevésel hivatali idejének megkezdése után egy interjúban így jellemezte magát: „bűnös ember vagyok, akire az Úr rátekintett”. Nem szokványos szavak ezek egy pápa szájából. Nyomatékkal hangsúlyozta azt is, hogy nem szereti,

ha idealizálják, inkább „decentralizálni” szeretné a szerepét, hogy fenntartsa a központi helyet az egyház voltaképpen fejeének, az egyetlen Úrnak, Jézus Krisztusnak.

Nagyobb szabadság

Az egyházi és teológiai élet manapság a korábnál jobban árasztja a szabadság üdítő levegőjét. Olyasvalami ez, amit közel fél évszázaddal ezelőtt már VI. Pál pápa is sürgetett: „El fog még érkezni [...] egy olyan időszak az egyház életé-

ben – és így az egyház minden gyermekének életében is –, amelyben nagyobb szabadság uralkodik. Kevesebb jogi kötelezettség és kevesebb belső tiltás [lesz érvényben], csökken a formális fegyelem, eltörölnek majd minden önkényes intoleranciát, minden abszolutizmust. A pozitív törvényeket leegyszerűsítik, a tekintély gyakorlását mérséklük, és előmozdítják a keresztény szabadságot abban az értelemben, amely annyira jellemző volt a keresztények első nemzedékére.” A szabadság hiányától leginkább maguk a teológusok szenvedtek.

„Ferenc pápának, úgy tűnik, sikerült újra felszítania a keresztények egységébe vetett reményt, melyet a II. vatikáni zsinat élesztgetett.”

Gyakorta megtörtént ugyanis, hogy a lojalitás hiányával, sőt hitetlenséggel vagy eretnekséggel vádolták meg őket. Az egyházi gondolkodásban sokszor volt tetten érhető egyfajta kizárólagosságigény.

E tekintetben sok minden megváltozott az utóbbi időben. Feltűnő például az a légkörváltozás, amely a teológiai oktatás és kutatás intézményeit jellemzi. Mindez ma leginkább talán az erkölcs-teológia területén szembetűnő. Az átalakulás – bár talán kisebb léptékben – hasonlatos ahhoz, ami a múlt század ötvenes és hatvanas éveiben a biblikus tudományokon belül volt tapasztalható: a tudósok mindegyike tudta már, hogy – sok más bibliai történethez hasonlóan – a hatnapos teremtsérről szóló elbeszélést nem kell szó szerint érteni ahhoz, hogy higgyünk abban, Isten szaváról van szó, amely kinyilatkoztatás. Bátran elkülöníthetjük ugyanis az isteni tanítást a szent (emberi) szerzők által alkalmazott irodalmi műfajoktól. Mára egyetlen katolikus egzegétának sincs nehézsége azzal, hogy a maga helyén alkalmazza a történetkritikai módszert a kinyilatkoztatás értelmezéséhez; akkoriban azonban ezt még gyanúval szemlélték. Napjainkban az erkölcs-teológián az átalakulás sora: itt is szükség van arra, hogy e tudományág felzárkózzon az időközben meglódult segéd tudományokhoz, és figyelembe vegye eredményeiket. Hiszen a pszichológia, a kulturális antropológia és a szociológia stb. mára jól ismeri azon összetevők jelentőségét, amelyek enyhítő körülményként jöhetnek számításba a „beszámíthatóság és felelősség” megállapításakor. Ezeknek az erkölcsi döntésben betöltött szerepét már *A katolikus egyház katekizmus*a (1992) is világosan elismer-

te. Hogy ez mára az erkölcs-teológiában is polgárjogot nyert, nem kis részben mégis Ferenc pápának köszönhető.

Ferenc pápa tanítóhivatala

Bár Ferenc pápa spontán megnyilvánulásai időnként csaknem ügyetlenek – csupán hihetetlen globális népszerűségének tudható be, hogy nyelvi botlásait a média rendszeresen elnézi –, tanítóhivatali megnyilatkozásai világosak és erőteljesek. Az eddig közreadott (a korábbiaknál rendszerint vaskosabb) dokumentumok közül feltétlenül említést érdemel az *Evangelii gaudium* (2013) kezdetű lelkipásztori buzdítás, amely egyfajta „magna chartának” számít a pápa egyházképe megismeréséhez. Ebben egyebek között a pápaság „egészséges decentralizációjának” szükségességéről olvashatunk (EG 16). A *Laudato si'* (2015) kezdetű enciklika ökológiai problémákkal foglalkozik, és valóban minden jóakarató ember figyelmére számot tarthat. A legtöbb vitát kiváltó dokumentum azonban a családon belüli szeretetről szóló *Amoris laetitia* (2016) kezdetű, szinódus utáni apostoli buzdítás. Ez a szöveg – amely a család témájáról tartott két püspöki szinódus (2014, 2015) gazdag tapasztalatán alapul – természetesen szintén összhangban áll a kinyilatkoztatáson nyugvó egyházi hagyománnyal (nagy erővel hangsúlyozza például a házasság felbonthatatlanságának krisztusi parancsát), ugyanakkor a korábnál sokkal empatikusabb, lelkipásztori bölcsességről árulkodó megközelítést javasol némely konkrét egyházfegyelmi (tehát nem doktrinális!) kérdésben. Az újdonság lényege az, hogy a pápa – bizonyos értelemben *II. János Pál Fami-*

liaris consortiójának és *XVI. Benedek Sacramentum caritatis*ának gondolatait továbbfejlesztve – a szükséges személyes és lelkipásztori megkülönböztetést követően, egyes esetekben megengedi az újrarázódott elváltak szentáldozáshoz járulását, anélkül, hogy megkövetelné a szexuális érintkezéstől való tartózkodást. Az indoklás szerint – ismét csak teljes összhangban az ősi szent hagyománnyal (például *Szent Ambrus* és *Alexandriai Szent Cirill* tanításával) – az eucharisztia „nem jutalom a tökéletesek számára, hanem bőkezű gyógyszer és táplálék a gyöngéknek” (vö. AL 305, 351. lábjegyzet; valamint EG 47). Egy ilyen lelkipásztori-fegyelmi jellegű szabályozáshoz a pápának természetesen joga van. – A dokumentumok stílusa egyébként – a korábbi szokásoktól eltérően – nem száraz, hanem rendkívül olvasmányos; olyannyira eleven, hogy helyenként lelki olvasmányként is ajánlható.

Új ökumenikus lendület

Az elmúlt évtizedekben – de legalábbis a Hittani Kongregáció által kibocsátott *Dominus Iesus* (2000) kezdetű nyilatkozat óta – katolikus berkeken belül egyesek egyenesen „az ökumenizmus téli időszakáról” beszéltek. Ferenc pápának, úgy tűnik, sikerült újra felszítania a keresztények egységébe vetett reményt, melyet a II. vatikáni zsinat élesztgetett. Ebben tetteinek nem kisebb szerepe volt, mint szavainak. Már az is jelentőség teljesnek számít, hogy *Bartholomaios*z konstantinápolyi ökumenikus pátriárka jelen volt a Ferenc pápa beiktatása alkalmából tartott ünnepi szentmisén. Ám már néhány nappal korábban is –

Fotó: Pool Photo

első megjelenésekor a Szent Péter-bazilika erkélyén – figyelmet keltett, hogy az új pápa magáról mint Róma püspökéről beszélt. Egy további alkalommal, amikor Ferenc éppen azon fáradozott, hogy felhívja a figyelmet a Földközi-tengeren átkelő migránsokat sújtó humanitárius katasztrófára, találkozott Athén ortodox érsekével is. Ez alkalommal a szeretet ökumenizmusáról beszélt, amelyet senki sem utasíthat vissza. Kubában történelmi, testvéri találkozóra került sor Kirill moszkvai pátriárka és Ferenc pápa között, aki örményországi lelkipásztori látogatásakor is igyekezett túllépni a patikamérlegen kimért kölcsönösség logikáján. Ökumenikus érzékenysége torinói útja során is megmutatkozott, amikor ragaszkodott ahhoz, hogy találkozzon az Olaszországban hosszú ideig üldözést szenvedő vald egyház képviselőivel, sőt nem katolikus karizmatikusok egy csoportjával is.

Sok polémiaira adott okot lundi (Svédország) látogatása. Katolikus részről egyesek ugyanis leszögezték, hogy

„semmi ünnepelni való nincs a reformáció ötszázadik évfordulóján”. Ferenc pápa tisztázta, hogy – természetesen – nem az egyházi közösség egységének megszakadását kívánja éltetni; ám egyúttal elismerte, hogy *Luther* kezdeti gesztusait evangéliumi szándék vezette, továbbá hogy a római kúriának is megvan a felelőssége a szakadásban, hiszen érzéketlennek mutatkozott a reformátorok ismételt követeléseivel szemben. VI. Pál óta ő az egyetlen pápa, aki merészelt ilyen gesztust tenni az elszakadt keresztény testvérek irányában. Indoklása szerint a szeretetben akart elől járni, ezért – Pál módjára – magára vállalta „az összes egyház rá nehezedő gondját” (2Kor 11,28).

Erősségek és gyenge oldalak

Ha nem akarunk a bálványimádás bűnébe esni, bátran elismerhetjük, hogy minden pápának (és minden pápaságnak) megvannak az erős és gyenge oldalai. Így volt ez Péter apostol *valamennyi*

utódával, s így van ez Ferenc pápával is. A liturgia szeretete és művelése például láthatóan nem tartozik a karizmái közé. Sajnos a szerzetesi (különösen a monasztikus) élet támogatása sem tűnik prioritásnak számára. Kétségtelenül erőssége viszont, hogy képes szót érteni a nem hívő és kereső emberek tömegeivel. Kulcsfogalmi – például a „kifelé induló” (missziós) egyház, az „egzisztenciális periféria”, „az egyház mint harctéri kórház”, a „nyájszagú pásztorok” – könnyen érthetők; olyan kifejezések, amelyek elérik az emberek szívét, felekezettől, sőt hittől és vallástól függetlenül is. Aki csak hallja, megérzi belőlük a pápa szándékának hitelességét, hitének és szeretetének erejét, tanításának Krisztustól való ihletettségét.

A dolognak persze – mint az lenni szokott – megvan az árnyoldala is: egy ilyen karizmával rendelkező egyházi vezetőre talán fokozottan is leselkedik az a veszély, hogy „stílusa” elidegeníti azokat, akik a pontos és teológiai súlyozott megfogalmazásokhoz vannak hoz-

zásokva, és spontaneitás helyett tőle is leginkább ilyen beszédmodot várnának. Mivel azonban a jelenlegi pápai megnyilvánulásokban kisebb hangsúly esik az „aklon belüliek legeltetésére”, ez könnyen az elhanyagoltság érzetét keltheti bennük, sőt felháborodást is kiválthat. Ferenc pápa kommunikációja kétségkívül kevésbé szolgálja ki azok igényeit, akik nagyobb biztonságra és világosabb útmutatásra vágnak a mai zűrzavaros, összekeveredett, posztmodern világban. Ez utóbbi igény talán inkább a „Nyugaton” élő keresztények (európaiak, észak-amerikaiak és ausztrálok) jellemzője; a globalizált világegyház többi része nagyrészt valószínűleg inkább üdvözi a kötöttségektől mentes hangvételt, és örül a nyugati teológiai fogalmak intézményes gyámsága alól való felszabadulás ígéretének. Bergoglio tehát pápaként is egy új, ébredező világ képviselője; azé a világé, amelynek hangját a mai demográfiai trendek figyelembevételével ezentúl aligha lehet hallatlanra venni az egyházban. Ismeri és szereti is övét: a nemzetközi szintén nála egyértelműben ma senki sem emel szót a kisemmitettek – a szegények, kiszolgáltatottak és üldözöttek – érdekében. Mi ez, ha nem az evangélium képviselője?

Egyházreform, avagy vágy a jézusi egyszerűsége

Sokan felróják Ferenc pápának, hogy túl sok vitát provokál. Ám a pápát kritizálók emlékezete talán túlságosan rövid. Már arra sem emlékeznek, mennyien támadták Szent II. János Pál pápát, mert a 2000-es jubileumi évben bocsánatot kért az egyház történelmi bűneiért... A reform szükségének és a hiá-

„A pápa »varázsa« vagy »titka« azonban valami ennél is alapvetőbb dologra vezethető vissza. Arra, hogy az evangéliumi szeretet radikalitását jeleníti meg.”

nyosságoknak az önkritikus elismerése az egyházon belül mindig is kényes kérdésnek számított. 1948-ban egy akkoriban híres jezsuita, *Riccardo Lombardi* átadott *XII. Piusz* pápának egy füzetet, amelyben a következőképpen összegezte a pápaság megújítására vonatkozó elképzeléseit: „A Szentatyának, amennyire lehetséges, mintázni kellene magának Jézusnak a viselkedését, mintha csak ma is látható formában ő állna az egyház élén. Ezt az általános alapelveket kell megtartani a pápa személyét és tevékenységét illető reformok során. Sürgősen el kellene tehát törölnie a környezetében még meglévő azon elemeket, amelyek valamely földi udvartartásra emlékeztetnek [...]. Egyszerűsíteni kell a ceremóniákat. Jézus helytartója környezetében is mindennek egyszerűséget kell sugározni, Jézus egyszerűségét. [...] A pápai élet külső megnyilvánulásainak ezen leegyszerűsítése mellett arra is szükség van, hogy legyen bátorsága ténylegesen visszautasítani azt a sokféle haszontalan gazdagságot, amely ma elnehezíti az egyházat. És a példának egyenesen a Vatikánból kell kiindulnia.” Ugyanez a Lombardi atya 1961-ben – kevéssel *XXIII. János* pápa megválasztása (1959) után, amikor reálisnak tűnt a lehetőség, hogy *XII. Piusztól* eltérő pápaság születik – közzétett egy könyvet, amelynek címe: *Concilio – Per una*

rima nella carità [Zsinat – A szeretet reformja]. Művét azonban a Vatikán felhivatalos lapja, az *Osservatore Romano* elítélte, és terjesztését felsőbb parancsra azonnal visszavonták. A könyv és a cikk által óhajtott változások, alig több mint fél évszázados késéssel, Ferenc pápa pontifikátusa alatt megvalósulni látszanak. Persze a dolog ma sem nyeri el mindenki tetszését...

Egyházi ellenszél

Ferenc pápával szemben időnként a legképtelenebb vádak hangzanak el. Egyesek – groteszk módon éppen a hithű ortodoxia leple alatt – megpróbálják kétségbe vonni pápaságának legitimitását. Mint emlékeztet, négy bíboros (ketten közülük már nyugdíjasak, azaz nem pápaválasztó korúak) – *Joachim Meisner* volt kölni érsek, *Walter Brandmüller* német történész, *Carlo Caffarra* emeritált bolognai érsek és *Raymond Leo Burke* amerikai egyházjogász – nyílt levélben („*Dubia*”) vonták kérdőre a pápát bizonyos egyházfegyelmi és tanbeli kérdésekkel kapcsolatban (felróva neki például az újraraházasodott elváltak szentáldozáshoz engedését). Mások azt a látszatot igyekeznek kelteni, mintha nem a pápát támadnák, hanem Bergogliót – mintha bizony a kettő elválasztható volna egymástól! Csakhogy

Bergogliót pápává választották, és ma Ferenc néven ő ül Péter utódainak szé- kében. A legitimitás ilyenfajta megkér- dőjelezése – amely alacsonyabb szinten nemegyszer a személyeskedő inzultu- soktól és a legdurvább hangvételtől sem riad vissza – előzmény nélküli jelenség a múlt század egyháztörténelmében. Az a kifacsart gondolkodás is aggasztó, miszerint „két pápa van, egy aktív és egy kontemplatív”, és – mint egyes tradicionalisták értelmezik – Benedek pápa a „jog szerinti” pápa, míg Ferenc csak a „szolgálatot teljesítő”. Az ilyen és ehhez hasonló szofisztikának azonban teológiailag semmi alapja sincs, és olyan lelkületből fakad, amely a katolikus ke- reszténységgel összeegyeztethetetlen.

Beszédes tény, hogy XVI. Benedek pápasága alatt sem volt lehetséges az egység megteremtése a tradiconalis- ták egyháztól elszakadt szárnyával. Ők ugyanis továbbra is képtelennek mu- tatkoztak megemészteni a II. vatiká- ni zsinat nyitását a modern világ felé (például a vallásszabadsággal, az öku- menizmussal és a vallásközi párbeszéd- del kapcsolatban). A szakadár francia *Marcel Lefebvre* érsek integrista közös- ségének tagjai hajthatatlanul megma- radtak merev álláspontjuknál, annak ellenére, hogy – legalábbis a liturgi- kus külsőségek terén – osztották XVI. Benedek pápa irányvonalát. Ez a tény arra enged következtetni, hogy a jövő útja nem egy olyan, narcisztikus auto- referencialitásra épülő teológia támo- gatása, amely csak addig hűséges a pá- pához, amíg tőle reméli saját előzetes elképzeléseinek megerősítését. E szűk- keblű szemlélet helyett inkább a plane- tális világegyházban uralkodó legitim pluralizmus elfogadása, a szinodalitás-

nak az egyház legmagasabb szintjein is érvényesülő gyakorlása, a feszültségek ellenére is megőrzött egység, egyszóval az egészséges sokszínűség támogatása a feladat. Még azon az áron is, hogy ezál- tal előre borítékolni lehet bizonyos fe- szültségeket; hiszen a különbségek el- viselése és a nyitottság megőrzése jóval nagyobb érettséget követel, mint a vé- dekező magatartás és az egyértelműség látszata.

Mi jöhet még?

„Az az érzésem, hogy a pápaságom rövid lesz: négy, öt év. Ez csak egy bi- zonytalan érzés... talán nem így lesz..., de az az érzésem, hogy az Úr rövid idő- re helyezett ide. Ez persze csak egy ér- zés, ezért mindig nyitva hagyom a le- hetőséget” – mondta Ferenc pápa 2015 márciusában, amikor pápává választása második évfordulója alkalmából inter- jút adott egy mexikói televíziós társa- ság stábjának; s e megfogalmazott in- tuíciót a következő év decemberében – a *Papa Francesco: come Dio comanda* [Ferenc pápa: ahogy Isten parancsolja] című dokumentumfilm egyik beszélge- tésében – megismételte. Tekintve, hogy immár az ötödik évben járunk, a vára- kozások fokozódnak. Akadnak, akik alig győzik kívánni, hogy beváltsa ígé- retét, és – XVI. Benedek példáját követ- ve – visszalépjen. A legtöbben azonban szívből drukkolnak a reformjaihoz, és azt kívánják, hogy minél tovább meg- maradjon hivatalában.

Akárhogy legyen is, Ferenc pápa meglep és gondolkodásra indít. Né- mely tekintetben máris megváltoztatta a pápaság arculatát. Működése nyomán egyre inkább egy egyetemes és sokszínű

communio (egyházi közösség) képe raj- zolódik ki, s az – talán sokkal inkább, mint korábban – „Isten szent népét” mintázza. Ám nem csupán abban az ér- telemben, ahogyan a II. vatikáni zsinat atyái elgondolták (*Lumen gentium*, 12). Ferenc pápa képes volt kidomborítani azt a régi-új igazságot is, miszerint a ke- resztény közösség nem elitcsapat, hanem olyan közösség, amely hétköznapi („po- puláris”) emberekből áll, akik Isten útján vándorolnak.

A pápa „varázsa” vagy „titka” azon- ban valami ennél is alapvetőbb dologra vezethető vissza. Arra, hogy az evangé- liumi szeretet radikalitását jeleníti meg. Nem véletlen, hogy oly sokak szemében botránykővé vált. Hiszen az „írastudók és farizeusok” nem csupán a történeti Jézus legfőbb ellenzői; ma is botránykő- nek számít, ha valaki teljes belső szabad- sággal, személyválogatás nélkül, min- denkire kiáradó irgalmas szeretettel jár köztünk, s Urunk mintájára viszonyul a bűnösökhöz, akik közé mi magunk is tartozunk. Vajon elég érett a hitében a mai egyház egy ilyen evangéliumi pro- vokáció befogadására? ◀

Felhasznált irodalom:

Enzo Bianchi: I quattro anni di papa Fran- cesco, *La Rivista del Clero Italiano*, 4 Aprile 2017 Anno XCVIII, 246–258.

Jó napot, Ferenc pápa vagyok!, JTMR, Budapest, 2013.

Riccardo Lombardi: Concilio. Per una riforma nella carità, Edizioni Apes, Roma, 1961.

Stefan Orth: Dove andrà papa Frances- co? Breve bilancio nel quarto anno di pontifi- cato, *Il Regno* – attualità, 6/2017, 130–131.